

Григор'єв О. В.,
аспірант кафедри психології
Мукачівського державного університету
Науковий керівник: Корнієнко І. О.,
доктор психологічних наук,
професор, доцент кафедри психології
Мукачівського державного університету

СОЦІАЛЬНА ІЗОЛЯЦІЯ ПІДОПІЧНИХ В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОГО ПЕРЕБУВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ

Соціальна ізоляція є однією з основних проблем, пов'язаних з довготривалим перебуванням підопічних в закладах інтернатного типу, що унеможлиблює їхню адаптацію та соціалізацію. В Україні не створено умов для соціалізації підопічних в умовах тривалого перебування в інтернатних закладах та їх успішної інтеграції в суспільство. У довготривалій перспективі соціальна ізолюваність може призвести до негативних наслідків у майбутньому: психологічних, емоційних труднощів, порушень соціального розвитку, прив'язаності та зниження якості життя.

Соціальна ізолюваність підопічних має кілька причин, серед яких територіальна віддаленість інтернатів від обласних і районних центрів, важкодоступність, закритість установ та штучна ізолюваність від громадськості. Інтернатні заклади – це заклади, створені для проживання, розвитку, виховання, навчання, професійної орієнтації та підготовки до самостійного життя, де підопічні перебувають цілодобово. До інтернатних закладів відносять наступні установи: дитячі будинки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; загальноосвітні школи-інтернати; спеціалізовані школи-інтернати з поглибленим вивченням окремих предметів; спеціальні школи-інтернати для дітей, які потребують корекції фізичного чи розумового розвитку; навчально-реабілітаційні центри та санаторні школи-інтернати [1, с. 264]. До цього переліку також відносяться психоневрологічні інтернати для повнолітніх осіб та гериатричні інтернати (пансіонати).

Метою психоневрологічних інтернатів є перш за все надання соціальних послуг. Втім часто саме вони слугують позитивним місцем перебування вихованців з 18 років, тобто домівкою для підопічних. В ці установи потрапляють особи, які мають фізичні та неврологічні

порушення зі збереженим інтелектом; психіатричний діагноз; та молодь, яка була переведена з дитячих будинків за відсутності свого житла.

Подібні установи створювалися у минулому столітті на вимогу часу. У післявоєнний період зросла кількість людей з фізичною інвалідністю, почалася активна розбудова інтернатної системи не лише для надання населенню соціальних послуг, а й з метою ізоляції людей з фізичними чи неврологічними порушеннями та інвалідністю від суспільства. На сьогодні практика інтернатної системи багато у чому залишилася застарілою, хоча вимоги сьогодення змінилися. Україна взяла офіційний курс на деінституалізацію, перехід на інші форми надання соціальних послуг, наприклад, підтриманого проживання, метою якого є створення таких умов, при яких увага приділялася би розвитку навичок самостійності, соціальної інклюзії у суспільство людей, які мають фізичні і психічні порушення. Наразі в перехідний період все ще існує поширена практика соціальної ізоляції підопічних інтернатних закладів в умовах довготривалого перебування, штучна закритість установ, що має негативні наслідки для психологічного благополуччя вихованців.

Соціальна ізоляція – таке соціальне явище, при якому відбувається відторгнення індивіда чи соціальної групи від суспільства як наслідок часткового обмеження контактів та взаємодії з ним, або повної їх відсутності. Психічний стан, який є наслідком порушень контактів індивіда з соціумом і поєднується з фактом соціальної ізоляції, визначається як «соціальна депривація» [2, с. 73]. Разом з тим, в умовах довготривалого перебування підопічні в інтернатних закладах відчують на собі стан психічної депривації, коли індивіду не надається можливість задовольнити свої основні психічні потреби достатньою мірою протягом тривалого часу [2]. Процес соціальної ізоляції може різнитися залежно від того, хто є його ініціатором – суспільство чи особистість. Ступінь соціальної ізоляції підопічного визначає силу деприваційної ситуації: наприклад, при соціальній ізоляції з боку суспільства з метою вирішення певних завдань і створюються заклади закритого типу з ізольованим від решти суспільства співтовариством людей (якими по суті і є психоневрологічні інтернати).

Соціальна ізоляція є одним із механізмів, які можуть призвести до соціальної і психічної дезадаптації підопічних інтернатних закладів. Л. В. Канишевська [3, с. 86] виокремила такі соціальні і психологічні причини соціальної ізоляції підопічних інтернатів: особливості організації їхньої життєдіяльності, а саме надмірна регламентація життєдіяльності, при якій вихованці не можуть самостійно організувати вільний час; нерозвиненість інтересів у сфері дозвілля; патерналізм; комунікативна безпорадність; відсутність соціальних зв'язків між вихованцем та родичами, відсутність соціального контролю, в результаті

чого підопічні інтернатів стають незахищеними і суттєво підвищується ризик порушення їхніх прав.

Як свідчать результати досліджень [2, 4, 5], у людини, яка потрапляє в інтернатну установу, вже наявні порушення розвитку значно погіршуються: обмеження життєдіяльності підопічного веде до зниження його здібностей до розвитку, самообслуговування, пересування (часто підопічним не дозволяють вільне переміщення корпусом чи подвір'ям, не говорячи про можливість виходити за межі інтернату), орієнтації, контролю за своєю поведінкою, навчання навичкам самостійного життя та трудової діяльності у майбутньому. Підопічним інтернатів в умовах довготривалого перебування важливо спілкуватися не лише з сусідами по кімнаті, але і з людьми з «зовнішнього» світу. Частина підопічних при правильній організації перебування в інтернатному закладі могли би в майбутньому працевлаштуватися і при достатньому супроводі і лікарському нагляді вести відносно самостійне життя у суспільстві. Однак ізольованість від суспільства, формування утриманської позиції, збідненість його дозвілля, порушення майнових, житлових прав, і прав людини максимально дезадаптують його і віддаляють його від потенційної перспективи стати звичайним членом суспільства. Ситуацію ускладнюють ще і складнощі вихованців у встановленні нових контактів, відсутність міцних стосунків, відчуття невпевненості у собі і своєму майбутньому, відчуття безглуздості, безпорадності та втрати сенсу. І чим більше часу людина проводить в інтернатній системі, тим більш дезадаптованою вона стає.

Підтримка підопічних психоневрологічних інтернатів з метою їхньої успішної адаптації у суспільстві залишається однією із соціально значущих тем в Україні. Попри вжиття державою заходів, вкладених у поліпшення становища цієї категорії населення, з інтернатів виходять люди, невідповідні до самостійного життя. Аналіз причин соціальної ізольованості підопічних інтернатних установ свідчить про те, що багато в чому соціальна дезадаптація залежить від організації життєдіяльності вихованців, а значить, і від волі й зацікавленості адміністрації установ змінити вектор з соціальної ізоляції на відкритість інтернатів, формування навичок до самостійного життя в умовах підтриманого проживання, зацікавленість в покращенні психологічного благополуччя і якості життя.

Список використаних джерел:

1. Черепаня М. Т. Заклади інтернатного типу: історіографія . *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія "Педагогіка. Соціальна робота"*. 2017. Випуск 2 (41). С. 264.
2. Кобильченко В. В. Поліфакторна депривація особистісного розвитку дітей з порушеннями зору. Особистість як суб'єкт подолання кризових

- станів. Матеріали методологічного семінару НАПН України (24 березня 2016 року) / за ред. академіка НАПН України С. Д. Максименка. Київ, 2016. С. 72–79.
3. Канішевська Л. В. Реалізація педагогічних функцій загальноосвітніх шкіл-інтернатів у контексті підготовки вихованців до самостійного життя. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : збірник наукових праць. 2012. Випуск 16, книга 1. С. 84–91.
 4. Русіна С. Якість життя підлітків із соціальною депривацією. URL: <https://uk.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/101> (дата звернення: 19.04.2023).
 5. Корнієнко В. В. Про психологічні механізми дезадаптації осіб із фізичними вадами. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2011. Випуск 17. С. 99–105.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-309-8-3>

Костюченко О. В.,

*доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

ПСИХІЧНЕ І ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я В ОСНОВІ СТВОРЕННЯ СУЧАСНОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

В умовах глобалізації світового простору, інтеграції та дезінтеграції в економічній, політичній, освітній та інших суспільних сферах стрімко різко зросла роль психічного фактора в усіх сферах життя суспільства, всебічне вивчення психічного та психологічного здоров'я стало вкрай актуальним. Соціальна, економічна і політична нестабільність у сучасному суспільстві, стреси та проблеми, що відбуваються у житті, відчуття ненадійності спричиняють зростання різних відхилень в особистісному розвитку та поведінці (підвищена тривожність, духовна спустошеність, байдужість, цинізм, жорстокість, агресивність) молодих людей, прямо впливають на стан їх психічного та психологічного здоров'я. Особливої актуальності ця проблема набуває в період навчання у виші, яке передбачає великі затрати енергії та часу від студентів, викликає надмірне напруження, виникнення особистісної тривожності, негативне емоційне самопочуття, що може сприяти руйнуванню психічного здоров'я.